

strategy appears from the moment of external task's accepted by the child. In the task, the common data are defined and the condition (task) transforms by analogy with a known example. In the process of task's accepting the project as the main idea of construction is arising and developing. As far as the project being developed, the understanding of task's condition by a child changes. The project is realized and transformed in the process of child's object activity with stimulus materials. The project is indistinct, generalized, easily changeable because of its unformed structure, quickly modified under the influence of new visual stimulus, object actions and happening due to them actualization of previous experience and knowledge. Also, because of the project's general diffuseness, it does not include concrete separate parts of stimulus material. That is why further project's transformations are connected with recombining of construction's parts. These parts, due to the experimental and playing actions, are united by new semantic correlations. The project changes also when object constructing has been finished. Children easily change not only the sense of the construction but also its appearance. The realization of intention (as the task's solving) is also can easily be transformed and its final result mostly depends on the child's loss of interest to such activity or on the feeling of satisfaction by the created construction. The transfer of constructing to the more difficult level is realized at the expense of playing and experimental actions of a child with stimulus material.

Keywords: creative perceptions, a transformation of the task's condition, a transformation of a project, analogizing, visual and imaginative analogs.

Отримано 26.09.2017

УДК 159.922.4

*Данилюк Іван Васильович
Гресько Вікторія Володимирівна*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Данилюк І. В., Гресько В. В. Психологічні особливості прояву етнічної толерантності української молоді. Етнічна толерантність – важливий фактор соціального розвитку України, який сприяє зміцненню державності, політичного ладу, національної єдності, гармонізує життєдіяльність суспільства. Процес інтеграції України неминуче супроводжується труднощами у спілкуванні громадян, які є представниками інших національно-культурних спільнот. Саме тому фактор толерантності у взаєминах стає важливим критерієм здійснення інтеграційного процесу України. Етнічна толерантність українського суспільства сприятиме зміцненню державності, національній єдності та гармонізації суспільства. Важливим завданням постає сприяти етнопсихологічній компетентності та сформуванню у свідомості кожного громадянина установку на етнічну толерантність. У статті розкривається поняття етнічної толерантності, її сутність та основні структурні компоненти. Охарактеризовуються основні особливості та специфіка її прояву. Проведене емпіричне дослідження, яке визначає прояв етнічної толерантності української молоді, особливості прояву структурних компонентів етнічної толерантності та їхній взаємозв'язок. Також був виявлений взаємозв'язок етнічної толерантності з рівнем розвитку етнічної ідентичності особистості. У статті поставлена проблема зміцнення української ідентичності на основі формування етнічної толерантності.

Ключові слова: етнічна толерантність, етнічна ідентичність, етнічні упередження, етнічні стереотипи, українська молодь.

Данилюк І. В., Гресько В. В. Психологические особенности проявления этнической толерантности украинской молодёжи. Этническая толерантность – важный фактор социального развития Украины, способствует укреплению государственности, политического строя, национального единства, гармонизирует жизнедеятельность общества. Процесс интеграции Украины неизбежно сопровождается трудностями в общении граждан, которые являются представителями других национально-культурных сообществ. Именно поэтому фактор толерантности во взаимоотношениях становится важным критерием осуществления интеграционного процесса Украины. То есть этническая толерантность украинского общества будет способствовать укреплению государственности, национальному единству и гармонизации общества. Важным заданием становится способствование этнопсихологической компетентности и формирование в сознании каждого гражданина установки на этническую толерантность. В статье раскрывается понятие этнической толерантности, ее сущность и основные структурные компоненты. Охарактеризовываются основные особенности и специфика ее проявления. Проведено эмпирическое исследование, которое определяет проявление этнической толерантности украинской молодежи, особенности проявления структурных компонентов этнической толерантности и их взаимосвязь. Также была выявлена взаимосвязь этнической толерантности с уровнем развития этнической идентичности личности. В статье поставлена проблема укрепления украинской идентичности на основе этнического формирования этнической толерантности.

Ключевые слова: этническая толерантность, этническая идентичность, этнические предрасположения, этнические стереотипы, украинская молодежь.

Постановка проблеми. Етнічна толерантність перебуває під впливом об'єктивних та суб'єктивних факторів, аналіз яких, сприяє розвитку етносу, гармонізації суспільного життя.

Україна – поліетнічна держава, а етнічна толерантність – важливий фактор соціального розвитку. Саме тому необхідно розвивати етнопсихологічну компетентність та сформувані у свідомості кожного громадянина установки на етнічну толерантність.

Процес інтеграції України неминує супроводжується труднощами у спілкуванні громадян, які є представниками інших національно-культурних спільнот. Тобто проблема міжетнічних контактів етнокультурної взаємодії актуалізується оптимізацією цих відносин задля гармонійного співіснування. Практичне вирішення цього завдання передбачає вивчення і виявлення рівня етнічної толерантності, поліпшення та формування терпимості, етнотолерантного ставлення та представників інших етнічних груп.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблему етнічної толерантності досліджують вітчизняні та зарубіжні дослідники: Д. Кембел, Г. Кожухар, Ю. Івкова, Г. Солдатова, О. А. Донченко, Т. Стефаненко, О. М. Лозова, Ж. П. Вірна, В. В. Бойко, О. Кихтюк, Н. Лебедєва та ін. Особливого значення набуває етнічна толерантність у контексті етнічної ідентичності і етнічної свідомості особистості.

Мета статті. Здійснити теоретичний аналіз етнічної толерантності та провести емпіричне дослідження етнічної толерантності, проаналізувати особливості прояву етнічної толерантності, її структурних компонентів та розглянути зв'язок етнічної толерантності з етнічною ідентичністю.

Виклад основного матеріалу. Етнічна толерантність – системна сукупність психологічних настанов, відчуттів, певного набору знань і суспільно-правових норм, а також світоглядно-поведінкових орієнтацій, які припускають терпиме або прийнятне ставлення представників однієї національності (зокрема, на особистому рівні) до інших інонаціональних явищ (мови, культури, звичаїв, норм поведінки тощо) чи представників інших етнічних груп.

Вона надає особистості можливість вільно й успішно взаємодіяти з іншими людьми в полікультурному суспільстві.

Сучасні дослідження виявляють, що усім людям властиво вважати свою культуру найкращою, звичаї своєї групи вірними та універсальними; норми, ролі та цінності своєї спільноти правильними; пишатися своєю групою як еталоном та відчувати неприязнь до інших, зовнішніх груп.

Етнічна толерантність – важлива ознака загальної та політичної культури, необхідний елемент громадянського суспільства, справжньої демократії та гуманізму, ідеологічного й політичного плюралізму [5]. Тобто етнічна толерантність українського суспільства сприятиме зміцненню державності, національній єдності та гармонізації суспільства.

Ю. П. Івкова відзначає, що специфіка поняття «етнічна толерантність» полягає в тому, що, по-перше, це вид толерантності, в основі якого – прийняття «іншого», обумовлене належністю до іншої етнічної групи. По-друге, етнічна толерантність – комплекс установок стосовно іншої етнічної групи. Під етнічною толерантністю/інтолерантністю розуміється соціально-психологічна характеристика, яка проявляється в ступені прийняття/неприйняття представників інших етнічних груп [1].

Розглядаючи етнічну толерантність як комплекс установок, автор виділяє в її структурі такі компоненти:

- когнітивний (уявлення про інші етнічні групи, їхню культуру, міжетнічні стосунки; знання про феномен толерантності, права людей незалежно від етнічної належності);
- емоційний (ставлення до інших етнічних груп);
- поведінковий (конкретні акти толерантного/інтолерантного реагування, що виявляється в прагненні спілкуватися або демонструвати агресію стосовно представників інших етнічних груп) [1, с. 11].

Г. Кожухар пропонує структурно-динамічну модель толерантності в міжособистісній взаємодії, яка містить три рівні вияву толерантності:

1) диспозиційний – рівень фундаментальних базових установок, сформований на основі ціннісно-сислової системи особистості, яка містить також систему відносин зі світом та іншими людьми;

2) рефлексивний – безпосереднє реагування на зовнішню ситуацію «тут і зараз». Цей рівень містить пласти як несвідомих установок, когніцій і стереотипів, так і усвідомленні, рефлексивні процеси. Саме на цьому рівні відбувається процес соціальної перцепції, який є феноменальним виявом толерантного/інтолерантного сприйняття партнера;

3) поведінковий – конкретні акти толерантного реагування в різних поведінкових формах (критичний діалог, кооперативна взаємодія) [2, с. 3-12].

Г. Кожухар розглядає міжособистісну толерантність як складний багаторівневий і багатокомпонентний процес, сутність якого криється у свідомій і ціннісноосмисленій та інтерпсихічній активності, що включає самовизначення та мобілізацію психологічних ресурсів з метою переборення емоційно-когнітивного дисонансу, пов'язаного зі сприйняттям партнера за спілкуванням.

Представники етнопсихологічного підходу (Г. Солдатова, Л. Шайгерова, О. Шарова) тлумачать етнічну нетерпимість як «реально значущу форму виявів кризових трансформацій етнічної ідентичності». Такою формою, на їхню думку, є гіперболізована етнічна ідентичність або гіперідентичність. Необхідною умовою постає співіснування позитивного образу власної етнічної групи з позитивним ставленням до інших груп, що становить баланс толерантності щодо власної й інших етнічних груп. Позитивна етнічна ідентичність розглядається авторами як умова самостійного розвитку й існування етнічної групи, з одного боку, і як умова мирної міжкультурної взаємодії в полікультурному світі – з іншого [8].

Н. Лебедева також зазначає, що позитивна етнічна ідентичність є основою етнічної толерантності. У нормі для групової свідомості притаманний тісний внутрішній зв'язок між позитивною груповою ідентичністю та груповою толерантністю. У несприятливих умовах цей зв'язок може розпадатися і навіть набувати протилежного значення [6].

Н. М. Лебедева виділяє категорії етнічної толерантності: етнічні границі, психологічні властивості й відмінності культур за показниками індивідуалізму/колективізму, соціальна й культурна дистанція, маскулітності / фемінності, етнічний статус, агресивність, етнічна ідентичність [5, с. 219]. Етнічна границя – рівень соціальної організації культурних відмінностей. Виражена етнічна границя пов'язана зі зниженням етнічної толерантності. Висока культурна й соціальна дистанція є показником низької етнічної толерантності. Вважається, що члени колективістських культур більше цінують різноманітність, тобто більш етнічно толерантні.

Найбільш гострі, затяжні конфлікти виникають на етнокультурному ґрунті, особливо, якщо реалізація національної ідеї «обтяжена» різноманітними економічними та політичними кризами.

Отже, фактор толерантності у взаєминах стає важливим критерієм здійснення інтеграційного процесу України. При створенні умов для кристалізації толерантності у суспільних відносинах варто врахувати досвід європейських країн, насамперед виробити та застосувати власну стратегію етнополітики, яка базуватиметься на принципах гармонійного поєднання особливостей національного менталітету та терпимого ставлення до інших [3].

Варто зауважити й те, що представники етнічних меншин повинні виявляти толерантність щодо титульної нації. З цього ракурсу етнічна толерантність передбачає інтеграцію людини в культуру, традиції, систему правил поведінки, норм і цінностей титульної нації, які давно сформовані у нашій

країні і які не суперечать традиціям домінування прав і свобод людини у демократичному суспільстві [7, с. 764].

Існують певні типи толерантності: активна толерантність (відкрита готовність до міжетнічного контакту); пасивна толерантність (нерегулярність міжетнічних контактів, схильність до спілкування з представниками своєї національності й збереження позитивного ставлення до представників інших етнічних груп); толерантність вибіркова (міжетнічний контакт за якоюсь ознакою – мова, релігія, культурні особливості); толерантність примусова (міжетнічні контакти виникають під тиском обставин і мають виключно діловий характер); інтолерантність (категоричне небажання взаємодіяти з людьми іншої культури).

О. Кихтюк [4] пропонує структурну модель етнічно толерантної особистості, яка містить три основних компоненти: когнітивний, афективний, конативний.

Когнітивний компонент представлено у вигляді знань і уявлень про психічний склад, історію, національний характер, етнічні стереотипи й етнічні конфлікти різних етнічних груп.

Афективний компонент представлений палітрою емоційних переживань, які супроводжують поведінку особистості: практичні (задоволення результатом власної взаємодії з представниками інших етнічних груп), глоричні (бажання самостверджувати полікультурні цінності, їх визнання у світі), альтруїстичні (бажання приносити іншим людям радість незалежно від їхньої етнічної належності), комунікативні емоції (бажання спілкуватися з представниками інших етнічних спільнот). Афективний компонент тісно пов'язаний з емоційною сферою особистості та виражає емоційно-оцінний аспект ставлення і до своєї, і до інших етнічних груп.

Конативний компонент походить із мотиваційної сфери особистості й представлений мотивами міжособистісної взаємодії з представниками інших етнічних груп, а також реальною поведінкою стосовно цих осіб. Часто існують розбіжності між тим, що людина декларує стосовно своєї етнічної толерантності, та реальні дії, які вона здійснює. Відтак важливими складниками конативного компонента є етнічно толерантна спрямованість, етнічні інтереси, які формують в особистості готовність до ефективної міжетнічної взаємодії.

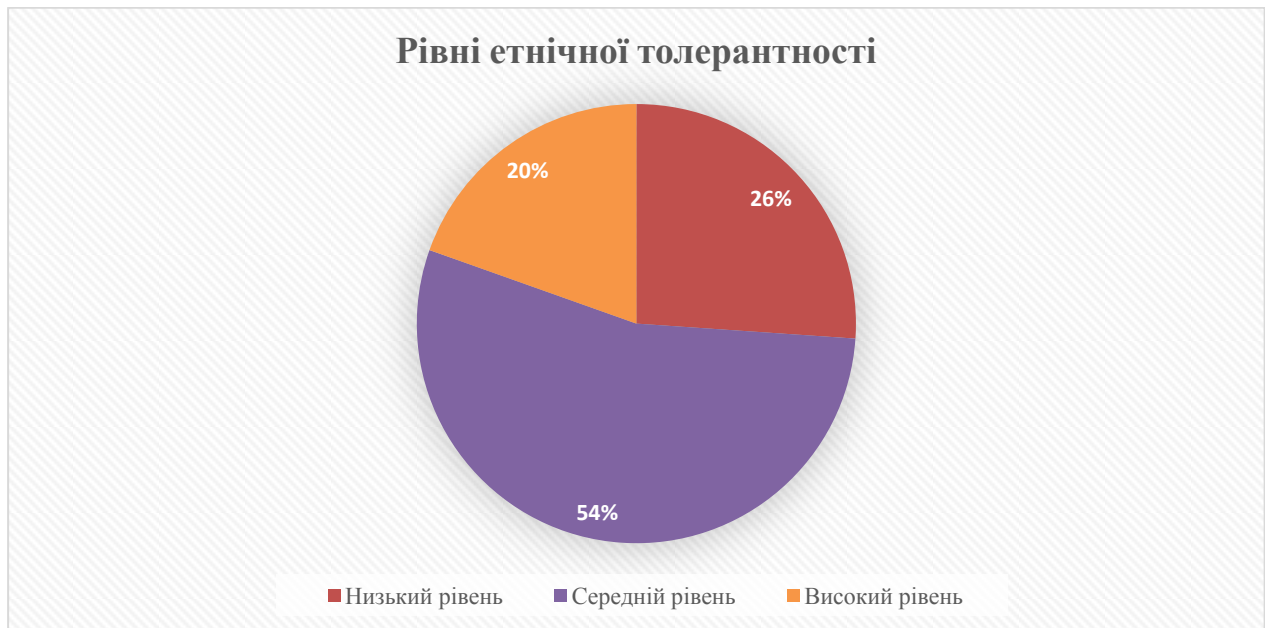
Аналіз результатів практичного дослідження. Було проведено дослідження щодо виявлення рівня етнічної толерантності, особливостей прояву її структурних компонентів та визначення взаємозв'язку етнічної толерантності з етнічною ідентичністю. У даному дослідженні взяли участь 55 осіб, студенти денної форми навчання, факультету психології, КНУ імені Тараса Шевченка.

В ході емпіричного дослідження було використано такі методики: «Типи етнічної ідентичності» (Г. У. Солдатова, С. В. Рижова), за допомогою якої було визначено особливості етнічної ідентичності; опитувальник «Індекс толерантності» (Г. У. Солдатова, О. А. Кравцова, О. Е. Хухлаєв, Л. А. Шайгерова); методика «Етнотолерантна особистість» (О. Кихтюк) за допомогою яких стало можливим дослідити рівень вираженості етнічної толерантності та окремих її компонентів у досліджуваних.

Проведений аналіз результатів дозволив визначити рівень прояву етнічної толерантності у представників вибірки, а також, в подальшому, провести аналіз їхніх особливостей.

Важливим завданням виступило виявлення особливостей взаємозв'язку між етнічною ідентичністю та ставленням до представників інших етносів, тобто етнічною толерантністю.

Під час дослідження було визначено, що вибірка має нормальний розподіл значень з етнічної толерантності, тобто найбільша кількість осіб мають середній рівень толерантності, а низький і високий рівень спостерігається у приблизно однакової кількості осіб (рис. 1).

Рис 1. Розподіл наявних типів етнічної толерантності серед вибірки

Осіб з середньою толерантністю виявилось 25 осіб (54,5%), осіб з низьким рівнем – 17 осіб (26%), осіб з високим рівнем – 13 (20%).

Порівняння отриманих груп з різним рівнем етнічної толерантності за всіма доступними шкалами за допомогою статистичної процедури однофакторного дисперсійного аналізу (ANOVA) дозволило визначити, що єдина наявна відмінність між групою з високою і низькою етнічною толерантністю, яка має статистичну значимість – різниця в значеннях етнічної індиферентності.

Так, зокрема, група з низькою етнічною толерантністю має середній показник з цієї шкали = 7,85 балів, тоді як група з високою толерантністю зі шкали етнічної індиферентності має аж =11,6 бали.

Етнічна індиферентність – ідеологія громадянина світу. Вона проявляється в байдужості до етнічної належності, цінностей, норм і традицій свого та інших народів. Тобто на поведінку не впливає ні власна етнічна належність, ні етнічність інших. Великого значення етнічності (національності) не надається, але в достатній мірі усвідомлюють те, що всі культури рівні. В той же час, для етнічної індиферентності характерним є знецінення (національних) етнічних проблем та низька потреба в етнічній належності.

На наступному етапі дослідження був проведений кореляційний аналіз між шкалами, які характеризують етнічну ідентичність особистості. Він дозволив виявити слабкий негативний кореляційний зв'язок між етнічною толерантністю та етнічною ідиферентністю на рівні $r=-0,256$ зі статистичною значимістю $p=0,026$ ($p \geq 0,05$) – це підтверджує описані вище результати.

Згідно з положенням щодо структурних компонентів етнічної толерантності (когнітивного, афективного, конотативного), у дослідженні було застосовано анкету «Етнічно толерантна особистість» (О. Кихтюк). Вона визначає ступінь розвитку різних компонентів етнічно толерантної особистості, а саме – рівень їхнього вираження.

Аналіз результатів проведеного дослідження дозволив визначити, що у представників даної вибірки домінує афективний компонент етнічної толерантності зі значенням 13 балів, 9 балів у когнітивному компоненті та 7 балів у конотативному компоненті.

Афективний компонент являє собою емоційні прояви людини, що пов'язані з взаємодією із представниками інших національностей (етносу) – практичні, комунікативні, альтруїстичні емоції тощо.

Відомо що емоційне ставлення до тих чи інших етносів формується під впливом стереотипів, установок, інформації та власного досвіду – тобто, величезне значення належить і когнітивному компоненту етнотолерантної особистості. Етнічні стереотипи - це соціально детерміновані, узагальнені, емоційно насичені, стійкі уявлення про особливості соціокультурного існування етнічних груп, про особистісні якості їхніх представників. Саме вони постають передумовою формування інтолерантної поведінки. Психологічною основою формування упереджень є поглиблення тенденції до перебільшення розбіжностей між власною та іншими етнічними групами та мінімізація відмінностей всередині власної групи, що веде до зміщення позитивного балансу в сфері соціальної перцепції на користь власної етнічної спільноти. Упередження, залежно від ступеня концентрації негативного афективного заряду і від типу етноконтактної ситуації призводить до уникання спілкування з представниками певних етнічних спільнот.

Також необхідно зазначити значну подібність понять когнітивного компоненту етнотолерантної особистості та когнітивного компоненту загальної етнічної ідентичності – адже обидва визначають знання про свій етнос, про його характеристики, про власну ментальність. Це судження підтверджує нерозривний зв'язок між етнічною толерантністю та особливостями етнічної ідентичності.

Для розуміння та виявлення взаємозв'язків між даними компонентами етнотолерантної особистості як особистісними рисами та власне толерантним ставленням до представників інших етносів як загальний інтегративний показник було проведено кореляційний аналіз між їхніми значеннями за допомогою коефіцієнта кореляції Пірсона.

Так, між етнічною толерантністю як способом ставлення до інших та когнітивним компонентом етнотолерантної особистості наявний слабкий ко-

реляційний зв'язок $r = 0,2$ зі статистичною значимістю $p=0,00$ ($p \leq 0,05$), між етнічною толерантністю та афективним компонентом кореляційний зв'язок середньої сили $r = 0,4$ зі статистичною значимістю $p=0,00$ ($p \leq 0,05$).

А от між етнічною толерантністю та конотативним компонентом, який являє собою міжетнічні інтереси особистості наявний кореляційний зв'язок не набув достатнього рівня значимості ($r = 0,18$ зі статистичною значимістю $p=0,071$ ($p \leq 0,05$)).

Отже, тісна взаємодія когнітивного компоненту у вигляді знань й уявлень, афективного в сукупності різних видів емоцій, які ґрунтуються на особистісних переживаннях і, зрештою, породжують ставлення до представників різних етнічних спільнот, конотативного у вигляді міжетнічних інтересів і загальної міжетнічної спрямованості, забезпечує функціонування етнічно толерантної особистості.

Результати кореляційного аналізу свідчать про те, що для формування етнічної толерантності у ставленні до представників інших національностей, а також формування такої толерантності як особистісної риси, важливу роль відіграють емоційне ставлення до інших етносів та рівень знань про них, які, в свою чергу, тісно пов'язані між собою. На основі цього можливо зробити висновок про те, що інформування про позитивні сторони того чи іншого етносу має призводити до позитивних змін у ставленні до нього, а також до затвердження етнічної толерантності як стійкої характеристики комунікації між українським суспільством та іноземцями.

Подальший проведений аналіз дозволив поділити досліджуваних на групи відповідно до рівня їх етнічної толерантності та розвитку компонентів етнотолерантної особистості (рис. 2).

Рис. 2. Розподіл вибірки за рівнем етнічної ідентичності та розвитком когнітивного, афективного та конотативного компонентів

Було виявлено, що серед вибірки переважає середня етнічна толерантність та середній розвиток когнітивного, афективного, конотативного компонентів (68% вибірки, 37 осіб), значно менше осіб з високою толерантністю та високим розвитком цих компонентів (10 осіб, 17,5% вибірки) та найменша кількість осіб з низькою толерантністю та низьким розвитком вище зазначених компонентів (8 осіб, 14,5% вибірки).

Сама можливість розподілу результатів вибірки за таким критерієм свідчить про тісний зв'язок між цими поняттями, а отримані результати говорять про те, що етнічна толерантність може бути як ситуативним проявом у ситуації комунікації з представником іншого певного етносу чи національності, або ж вона є характерною рисою особистості, яка проявляється у ставленні до представника будь-якого іншого етносу.

Висновок. Етнічна толерантність постає важливим фактором, який сприяє інтеграційному процесу України, зміцненню державності, політичному ладу, національній єдності та гармонізує життєдіяльність суспільства.

Аналіз результатів проведеного дослідження дозволив визначити, що найбільша кількість осіб мають середній рівень толерантності, у досліджуваних домінує афективний компонент етнічної толерантності. В той же час, величезного значення набуває і когнітивний компонент етнотолерантної особистості.

Результати кореляційного аналізу свідчать про те, що для формування етнічної толерантності у ставленні до представників інших національностей, а також формування толерантності як особистісної риси, важливу роль відіграють емоційне ставлення до інших етносів та рівень знань про них, які, в свою чергу, тісно пов'язані між собою. Тобто інформування про позитивні сторони того чи іншого етносу має призводити до позитивних змін у ставленні, а також до затвердження етнічної толерантності як стійкої характеристики комунікації між українським суспільством та іноземцями.

Тісна взаємодія когнітивного компоненту у вигляді знань й уявлень, афективного в сукупності різних видів емоцій, які ґрунтуються на особистісних переживаннях і, зрештою, породжують ставлення до представників різних етнічних спільнот, конотативного у вигляді міжетнічних інтересів і загальної міжетнічної спрямованості, забезпечує функціонування етнічно толерантної особистості.

Теоретичний аналіз сутності етнічної толерантності й емпіричне дослідження її прояву в українській молоді показали необхідність гармонізувати та формувати етнічну толерантність, збільшувати її рівень.

Толерантність не природне явище, вона вимагає цілеспрямованих зусиль задля її розвитку та укорінення у соціумі. Особливе значення у цьому процесі відіграють інститути соціалізації: сім'я, школа, вищий навчальний заклад, політичний інститут. Важливого значення набуває пропаганда толерантності, соціальна реклама, яка стосується проблематики етнічної нетерпимості та заохочення до миру.

Підвищення рівня толерантності у суспільстві сприяє зростанню рівня етнокультурної толерантності українського суспільства на державному рівні та сприяє гармонійній взаємодії з іншими етнокультурними групами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Ивкова Ю. П.* Формирование этнической толерантности старшеклассников в деятельности классного руководителя : автореф. дисс. ... канд. пед. наук / Ю. П. Ивкова. – Петрозаводск, 2006.
2. *Кожухарь Г. С.* Проблема толерантности в межличностном общении / Г. С. Кожухарь // Вопросы психологии. М.: Акад. пед. наук, 2006. – Вып. 2. – С. 3-12.
3. *Кондратюк М. М.* Етнічна толерантність як один із критеріїв інтеграції України в європейський політичний простір / М. М. Кондратюк, О. П. Постельжук // Панорама політологічних студій. – 2012. – Вип. 8. – С. 244-252.
4. *Кихтюк О. В.* Психологічні особливості формування етнічної толерантності у студентської молоді : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07/ О. В. Кихтюк; Волин. нац. ун-т ім. Л.Українки. – Луцьк, 2010. – 20 с.
5. *Лебедева Н. М.* Социально-психологические и индивидуально-личностные факторы этнической толерантности-интолерантности в межкультурном диалоге / Н. М. Лебедева // Межкультурный диалог / под ред. М. Ю. Мартыновой. – М. : изд-во РУДН, 2003. – С. 209- 247.
6. *Лебедева Н. М.* Теоретико-методологические основы исследования этнической идентичности и толерантности в поликультурных регионах России и СНГ / Н. М. Лебедева // Идентичность и толерантность / под ред. Н. М. Лебедевой. – М. : Изд-во Ин-та этнологии и антропологии РАН, 2002. – С. 10-35.
7. *Северинова О. Б.* Толерантність: концептуальні межі розуміння / О. Б. Северинова // Держава і право. – 2011. – Вип. 51. – С. 764.
8. Психодіагностика толерантности личности / под. ред. Г. У Солдатовой, Л. А. Шайгеровой. – М. : Смысл, 2008. – 172 с.

REFERENCES transliterated

1. *Ivkova Yu. P.* Formirovanie ehtnicheskoy tolerantnosti starsheklassnikov v deyatel'nosti klassnogo rukovoditelya : avtoref. diss. ... kand. ped. nauk / Yu. P. Ivkova. – Petrozavodsk, 2006.
2. *Kozhuhar' G. S.* Problema tolerantnosti v mezhlichnostnom obshchenii / G. S. Kozhuhar' // Voprosy psihologii. M.: Akad. ped. nauk, 2006. – Vyp. 2. –S. 3-12.
3. *Kondratyuk M. M.* Etnichna tolerantnist' yak odyin iz kryteriyiv intehratsiyi Ukrayiny v yevropeys'kyu politychnyy prostir / M. M. Kondratyuk, O. P. Postel'zhuk // Panorama politolohichnykh studiy. – 2012. – Vyp. 8. – S. 244-252.
4. *Kykhtyuk O. V.* Psykholohichni osoblyvosti formuvannya etnichnoyi tolerantnosti u student-s'koyi molodi : avtoref. dys. ... kand. psykhol. nauk : 19.00.07/ O. V. Kykhtyuk; Volyn. nats. un-t im. L.Ukrayinky. – Luts'k, 2010. – 20 с.
5. *Lebedeva N. M.* Social'no-psihologicheskie i individual'no-lichnostnye faktory ehtnicheskoy tolerantnosti-intolerantnosti v mezhkul'turnom dialoge / N. M. Lebedeva // Mezhkul'turnyj dialog / pod red. M. Yu. Martynovoj. – M. : izd-vo RUDN, 2003. – S. 209- 247.
6. *Lebedeva N. M.* Teoretiko-metodologicheskie osnovy issledovaniya ehtnicheskoy identichnosti i tolerantnosti v polikul'turnyh regionah Rossii i SNG / N. M. Lebedeva // Identichnost' i tolerantnost' / pod red. N.M. Lebedevoj. – M. : Izd-vo In-ta ehtnologii i antropologii RAN, 2002. – S. 10-35.
7. *Severynova O. B.* Tolerantnist': kontseptual'ni mezhi rozuminnya / O. B. Severynova // Derzhava i pravo. – 2011. – Vyp. 51. – S. 764.
8. Psihodiagnostika tolerantnosti lichnosti / pod. red. G. U Soldatovoj, L. A. SHajgerovoj. – M. : Smysl, 2008. – 172 s.

Danyiuk I. V., Gresko V. V. Psychological features of Ukrainian young ethnic tolerance. Ethnic tolerance is an important factor in the social development of Ukraine, which helps to strengthen the state, political system, national unity, and it harmonizes vital functions of society. The integration of Ukraine is inevitably accompanied by difficulties in communicating the citizens who are the members of other ethnocultural communities. That is why the tolerance factor in the relationship is an important criterion for the implementation of the integration process in Ukraine. So the ethnic tolerance of Ukrainian society will strengthen the state, national unity, and harmonization of society. A very important task is to promote ethnopsychological competence and to create an installation on the ethnic tolerance in the mind of every citizen in Ukraine. The article deals with the concept of ethnic tolerance, its essence, and basic structural components. There are the main features and specifics of its manifestation. This empiric research determines the manifestation of ethnic tolerance of the Ukrainian youth, features of structural components of ethnic tolerance and their relationship. There was discovered the relationship of ethnic tolerance level with the ethnic individual identity. In the article, there is the problem of strengthening Ukrainian identity based on the ethnic formation of ethnic tolerance.

Keywords: ethnic tolerance, ethnic identity, ethnic prejudice, ethnic stereotypes, the Ukrainian youth.

Отримано 17.05.2017

УДК 316.47.37.018.32

Девіс Лариса Анатоліївна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СПІВПРАЦІ З ОДНОЛІТКАМИ В УМОВАХ ПСИХІЧНОЇ ДЕПРИВАЦІЇ

Девіс Л. А. Особливості розвитку співпраці з однолітками в умовах психічної депривації. У статті досліджується проблема співпраці вихованців школи-інтернату з однолітками. Експериментальні дослідження психологів показують, що у дітей спостерігаються значні відхилення в розвитку особистості і в системі стосунків до світу та інших людей. Таким чином, у вихованців загальноосвітньої школи-інтернату не формується прагнення до ділової співпраці з людьми, а також, в спілкуванні не проявляється пізнавальна активність та домінує прагнення до примітивних індивідуальних контактів, а це, у свою чергу, не сприяє засвоєнню дитиною культурних досягнень людства і повноцінної орієнтації у навколишньому світі.

Ключові слова: психічна депривація, взаємини, спілкування, співпраця, вихованці школи-інтернату.

Девіс Л. А. Особенности развития сотрудничества со сверстниками в условиях психической депривации. В данной статье исследуется проблема сотрудничества воспитанников школы-интерната с окружающими людьми. Исследования психологов показывают, что у этой категории детей наблюдаются значительные отклонения в их личностном развитии и взаимодействии с взрослыми и сверстниками. Таким образом, у воспитанников учреждений интернатного типа не формируется стремление к деловому сотрудничеству с людьми и в процессе общения у них не проявляется познавательная активность, а доминирует стремление к примитивным индивидуальным контактам, что, в свою очередь, не способствует усвоению ребенком культурных достижений человечества и его полноценной ориентации в окружающем мире.

Ключевые слова: психическая депривация, взаимоотношения, общение, сотрудничество, воспитанники школы-интерната.